

aan, dat
blik, de
loeren,
toegen
te dijn
noemde
Lohman
ten her
r op lo
sie trek
nen van
, dat de
ced ver
de tegen
eset ver
latief in
ngeloof,
niet dan
s komt
zettelijk
zer zoo
en onge
lgemeen
stadsuni
gevolgd
den een
aange
an Prof.
rust op
tudenten
deelden;
n over de
te oer
nemen
losse uit
schen de
chten.
ders dan
s onver
de Univer
werpen,
et nunc)
colleges
die nu
illen we
ge over
an, maar
te inslui
e andere
rt woord
gevoegd,
zou heel
in, indien
de onge
desse ver
culiteiten
enten in
eld, om
om, als
en mede
advoca
n minder
enkele
ellege te
eit.
gen strai
tudenten
openbare
t, spreekt
men, om
al doen,
de heeren
en. Men
dit kan
en.
t is aller
juridi
t, al was
en stond,
methode
aren van
rwijs du
ven, ver
alleen de
examen
and der
ders kon,
ak geno
juridische
en doen,
ecamen
n Leiden,
recht en
dat onse
n kunnen
niet van
ij, ondere
en vroe
damsche
den of te
af.
hooglee
dat onze
; dat re
ken; en
den dus
n inhoud
in Rot
deze
s daarom,
dat onze
heroele
faculteit
als niet
de Vrije
de hier
doen aan
t of Gro

jaren van zijn juridische studien op twee weelanden tegelijk graast.

Doch gelijk gezegd, we zullen gaarne hooren, of we Prof. Lohman misschien verkeerd begrepen, en ook, of onze constatering en beoordeeling van feiten allicht correctie behoeft.

MEDISCHE FACULTEIT.

Met het oog op de steeds dringender behoefte aan een eigen medische faculteit, vestigt men onze aandacht op het lied door Da Costa aan zijn arts toegezongen, en waarin duidelijk uitkomt, hoe ook Da Costa niet een arts en een Christen mechanisch verbladen wilde, maar ook voor de medische wetenschap een Christelijk uitgangspunt vroeg.

Het luidt aldus:

Den Arts, den Vriend, wien, met de zorgzams

De Wetenschap vereenigd weegt op 't hart,

Moog met dit blad een Vriend gevoelig danken

Voor trouwe hulp, bij ziektes strijd of smart.

Hem, die Natuur in haar geheim bespiedend,

Haar beurtling volgt, en bijstaat, en geleidt.

En weer beoogt, ja (God Zijn kracht gebiedend)

Den reddingsweg of voorschijn, of bereidt,

Gaf ook mijn zang nog met de Dichters Vader

Loft als den man, die tegen velen gield, *)

Lag niet aan 't hart des Christens nog iets nader

Dan menschenlof, hoe billijk ook vermeld.

Arztentiaal neen, wij bedoelen meerder!

Ook gij zaagt in, hoe elke wetenschap

Verheeven wordt, en heiliger, en teeder,

Naarmate zij 't ontdekt, van stap tot stap,

Daat heel Natuur den God der Heilige Schriften

Getuigenis geeft, en 't zelfde Godmerk draagt.

Dat van 't begin Zijn Geest wist in te giften

Aan alle werk, waar Hij zich in behaagt!

Zoo vlieg' zij uit op onbedwongen pennen,

Die Wetenschap, mits ze, aan geen giertentroot

Van ijden waan, bij 't hoogst gestegen keijten,

Zich neerwerpt voor zich oploft in

't Geloof! —

Wat lofzang zal het zijn, waar Arts en leek

Ter eer van Christus, Heil- en Licht- en

Levensbron,

Die, aller artsen Arts, aan 't lijdenshont geslagen,

Zelf onze krankheden droeg, en Zonde en

Dood verwon!

Voltooid is deze voorstelling nog niet.

De zaak moet nog dieper opgevat.

Maar het hoofdkenbeeld is dan toch

juist gegrepen. Het is niet alleen de arts

die Christen moet zijn; ook de wetenschap

van den arts moet op Christelijken grond-

slag rusten.

*) Ιατρική γὰρ ἀνὴρ πάλιν ἀνταίχια ἔχων,

ΗΜΕΙΣ.

HUISORGEL.

Onze bekende paedagoog, de heer P. J. Kloppe, heeft weer eenige liederen voor het Huisorgel verzameld, en ze, voor het orgel bewerkt door den heer J. van Trigt, bij Hovelker en Zoon uitgegeven onder den titel: *Breebaarts Huisorgel*.

In *zwoerver* nu deze uitgave een reclame-middel van de firma Breebaart is, doet deze uitgave ons niet aangenaam aan. Lie-

deren als hier geboden worden zijn te heilig, om ze voor reclame te laten dienst doen.

Ook kieren wij tuschen het ééne en het andere orgelmagazijn geen partij. Een ieder, die orgels aan den man weet te brengen, doet een goed werk.

De uitgave zelve daarentegen trekt ons zeer aan. De liederen zijn met zorg gekozen. De druk is duidelijk, zoodat men ook op sekere afstand van het blad lezen kan.

En ook het bijvoegen van de registers, die best gebruikt worden, met de parallel-tafel voor andere orgels, is aanwinst.

Ook deed Ds. Gispén het zijne, om door een schoon inleidend woord de liefde voor het orgel opnieuw te prikkelen.

Hoor slechts:

Israëls zangers hebben het hemelsche op aarde gebracht. God is hun lied en hun lied is voor God.

Daarom is hun gedachte zoo diep, hun taal zoo schoon, hun vlucht zoo hoog. Maar daar door roert en trekt hun psalm dan ook het hart, zoodat geen andere zang. Daarom kunnen zij roeren, ter nedersaen, maar ook verheffen, troosten, sterken, uit het stof oprichten en ons arm hart in de gemeenschap der hemelsche dingen brengen, zoodat geen ander lied, ook niet van de uitnemende zangers, het kan.

En bij dat Godgewijde lied heeft de Christelijke geest, onder de leiding van Hem, van wien alle gaven en kunsten zijn, het orgel gevoeld.

Het orgel de koning der instrumenten! Het orgel, geheel en op aangelegd om de diepste gevoelens te vertolken van alle harten, die dorsten naar den levenden God. Het orgel, dat in zijn diepe tonen aan het laatste bazuin-

schal, aan het: staat op, gij dooden, en komt ten oordeel! herinnert, met zijn trompet aan het heerlijk evangeliewoord denken doet, en, in de hoogte en ijne registers, de stem van menschen en engelen nabootsend, aan onze zinnen een prikkel geeft, welke den geest bekwaam maakt om nu reeds, in den geloof, te be-

listeren, dat eeuwig danklied der verlostten; het lied van Mozes en van het Lam.

Geldt dit in de hoogste mate van het groote en grootsche kerkorgel, ook het meer eenvoudige huisorgel is dienbaar en leidt op tot dit Godverheerlijkend doel. Vooral nu het rijke en hiefelijke Amerikaanse orgel tot zulk een volkomenheid is gebracht. De grootste mees-

terstukken der klassieke toonkunstenaars, zoodat als het eenvoudige lied komen op dit orgel tot hun recht. Het doet ons de gaven waardeeren en den Gever prijzen.

Dit is ons uit het hart geschreven.

Het orgel maakt jaar aan jaar veroveringen in onze kringen, en de toekomst is niet zoo verre meer, dat een Christelijk gezin zonder orgel almeer uitsondering zal worden.

De piano is er nog wel, en waarom ook niet? maar toch is de piano haar heerschappij in onze kringen reeds kwijt.

ZIJN WE BROEDERS VAN JEZUS?

Ons wordt de vraag gedaan, of men ook spreken mag van de kinderen Gods als broeders van Christus.

Deze zegawijs, zoo meent de vrager, verheft ons te zeer, en verlaagt den Heiland.

Ook komt, zoo schrijft hij, de naam van broeder van Jezus, op de geloovigen toegepast, niet in de Schrift voor.

In dit laatste nu vergist de geachte vrager zich. Het komt wel voor. En zelfs herhaaldelijk.

Zoo lezen we in Hebr. 2:11: »Om welke oorzaak hij zich niet schaamt hen broeders te noemen», met terugslag op Psalm 22: »Ik zal uwen naam mijnen broeders vermelden».

In Hebr. 2:17 volgt dan: »Waarom hij in alles den broeders moest gelijk worden.» In Rom. 8:29 heet het: »Opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broeders».

Na zijn opstanding zegt de Heere zelf (in Joh. 20:17): »Gaat henen tot mijne broeders en zegt hun: Ik vare op tot mijnen Vader.» In Matth. 28:10: »Boodschap mijnen broeders, dat zij hengaan naar Galilea.» In Matth. 25:40 zegt de Heere: »Zoo veel gij dit aan een mijner minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan.» En niet minder eenduidig is het zeggen van den Heiland bekend: »Zoo iemand doet den wille van mijnen Vader die in de hemelen is, die is mijn broeder en mijne zuster en mijne moeder».

Over de geoorlooftheid van het gebruik kan alsoo geen geschil rijzen.

Alleen bedenke men steeds, dat Christus alleen de eigen, eeniggeborene, eeuwige, natuurlijke Zoon Gods is, en dat wij slechts om zijne wil als kinderen zijn aangenomen.

Doch ook al zijn we slechts aangenomen, ook het aangenomen kind geldt in de goddelijke huishouding als een broeder van den eigen Zoon.

AMBTSGEWAAID.

Het vindt bij sommigen aanstoot, dat collectanten in rok en witte das hun omgang onder de godsdiensttoeleningen doen.

Dit komt, zoo oordeelt men, aan ouderlingen en diakenen toe; niet aan collectanten, omdat deze buiten het ambt staan.

Volkomen waar. Doch is rok en witte das dan ambtsgewaad?

Stellig neen.

Alle kellers dragen dit kostuum bij de table d'hôte. Alle heeren verschijnen in dit kostuum op deftiger partijen. Voor het ambt steekt in rok of witte das dus niet één enkel insigne. Rok en witte das is niets anders dan het leeflijke kostuum, dat gewoonte nu eenmaal aannam als manlijk kostuum voor alle deftiger gelegenheden.

Nu zal het ons een verademing zijn, als dit onoepelijke kostuum de wereld uittraakt; maar zoolang dit niet zoo is, kan men er niet buiten. En overmits nu ook elke dienst in de kerken van deftiger aard is, maakt het een goeden indruk, zoo alle dienstdoende diakenen, en zoo ook alle dienstdoende collectanten in dit gewone deftigheidskostuum hun omgang bij den eere-

dienst doen.

Dat onze boeren ten plattelande anders handelen, is natuurlijk, omdat een boer zijn eigen kostuum heeft, en gelukkig is te prijzen, dat hij door dit eigen kostuum van de tyrannie der mode ontslagen is.

Maar in onze steden is dit anders.

Daar is nu eenmaal alle eigen burgerkostuum de wereld uit, en moest dus wel het gewone deftigheidskostuum in plaats treden.

Naar aanleiding van het geschil dat in Hongarije over den Doop rees, schrijft de *Hervorming*:

De Roomsche clerus in Hongarije is in beweging, omdat naar aanleiding van de feestviering van Koloman Tisza het geschil omtrent de kinderen uit gemengde huwelijken weer op den voorgrond trad.

Hongarije met zijn 17½ miljoen inwoners telt daaronder bijna 3½ miljoen Protestanten; deels (ruim 3 miljoen) Hervormden, deels Lutheranen. Gemengde huwelijken komen in sommige streken tamelijk veel voor en de kwestie van het *Weglaufen*, het zich door den doop wederrechtelijk toeligen van kinderen, beweegt in de laatste jaren de gemeoederen. Er is namelijk eene wet van 1868 op de *Mischlingen* (gemengde huwelijken), waarbij bepaald wordt dat jongens de kerk van den vader, meisjes die van de moeder volgen. Tot voor eenige jaren ging dit goed, leed de verdraagsaamheid weinig schade en werd de goedgeroepd.

Doch de ultramontaansche strooming bracht verandering; de jongere geestelijkheid ijverde om zijltes te winnen en verstoort den vrede. Eerst hielden de bisschoppen zich buiten spel, maar de nieuwe prins-primaat van Hongarije, de verleden jaar tot die waardigheid verheven aartsbisschop van Gran, mgr. Claudius Vaszary, is van anderen geest en plaatst zich aan de zijde der ijverars.

Men zoekt naar een vergelijk doch vindt dit niet. Tisza, die in Maart 1890 als minister-president aftrad, heeft gedurende zijn ministerschap meermalen getracht door eene nieuwe wet verdere geschillen bij gemengde huwelijken te voorkomen, doch leed steeds schipbreuk in het Huis der Magnaten, waarin de hoofden der oud-adelijken families en de hooge prelaten krachten geboorte of ambt zitting hebben. Kort vóór zijn aftreden vaardigde zijn Min. van Eered. en Onderw. graaf Csaky, eene verordening uit, waarbij de geestelijken, die een kind van andersgezinde ouders mochten doopen (d. w. z. een jongen naar moeders of een meisje naar vaders geloof) verplicht worden daarvan aangifte te doen aan den geestelijke van de betrokken confesie, opdat deze het kind in zijne registers zou kunnen inschrijven. Daartegen kwam hevig verzet, naar zich denken kan. Het strijd, zoo antwoorde men begrijpelijkwijs, tegen plicht en geweten van den katholieken priester om een katholiek gedoopt kind aan de andere belijdenis, derhalve aan de ketterij, over te leveren. Dit middel om de wet van '68 tot een levende

letter te maken moest natuurlijk falen, en het zal nog wel eenigen tijd duren eer men een vergelijk vindt.

En dan verder:

Intusschen, hoe schoon dit woord »vrede» klinken moge, meent toch de aartsbisschop, volgens eene mededeeling aan een medewerker van den *Budapesti Hírlop*, dat hetgeen de Protestanten verlangen uit dogmatisch oogpunt voor de Katholieken onmogelijk is, terwijl hij zich overtuigd houdt, dat de erkenning van het natuurlijke recht der ouders, om hunne kinderen in de gezin te doen »doopen, die hun goeddunkt, immers niet in strijd is met enig Protestantisch leerstuk....

Wie had een andere verdediging verwacht? Is de oude en beproefde methode om het mes aan twee kanten te laten snijden: »Ik mag niet verdraagsaam zijn volgens mijn geloof, maar gij moet het zijn volgens uw geloof. Is er gelukkiger samentreffen denkbaar? Wat zouden we dan nog samen kibbelen?»

We zijn dit met de *Hervorming* niet eens.

Het is een schande voor het Protestantisme, dat het door de landswet laat bepalen, in welke kerk een kind uit gemengde huwelijken zal gedoopt worden.

En niet alleen de Roomsche, maar evenzoo een goed Gereformeerd beïjder eischt, dat de beslissing over den Doop onverlet en onverkoert aan de ouders blijve.

KUYFER.

Voor Kootwijk's Scholen.

Ontvangen door Dr. A. KUYFER van den heer W. Hovy, van: Mevr. de Wed. de B. geb. v. B. f. 10; uit de schoolcollecte 25 September 15; alhier gehouden, N. N. f. 1; »No. 45» f. 1.

Uit de Pers.

In één opzicht draagt het ondoordachte stuk van den heer Renkema toch vrucht; in zoo verre het namelijk Da. Sikkell aanleiding gaf, om over het gebruik van »Christelijk Gereformeerd» in de 17de eeuw nog nader historische toelichting te geven.

Ook de lezers van de *Heral* mogen er kennis mee maken.

Hij schrijft dan:

Wil hij dan met zulke menschen, als schrijver drees, nog eens debatteren, dan zijn we bereid hem met nog meerdere stukken ten klare te bewijzen, dat de naam »Christelijk gereformeerd» in de 17de eeuw voorkomt had bij de predikanten en de remonstranten.

Dit is een feit dat uitgemaakt kan worden. En ook, dat men dan nog liefst sprak van »de ware» Christelijke gereformeerde kerk.

De stukken van 1651 en 1660 die de heer R. hoven noemt, betreffen niet den naam Christelijke gereformeerde kerk, maar religie. Daarover loopt de kwestie niet. En het zijn bovendien geen *kerkelijke*, maar *politieke* stukken. Hier brandt de heer R. zich dus op.

Wat het door hem genoemde stuk aangaat: *Kerk. Intie*, verloop van gedrupteerden der claus synodalen van Zuid- en Noord-holland; antwoord dengeen bij Acte tot het houden van een provinciale synode alhier in den Haag». — De heer R. had aan zijn lezers de bron moeten noemen, waarin zij het vinden kunnen. Maar dan zouden zij gezien hebben, dat de heer R. er niet veel van begrijpt. Want een *resoluitie*, en een *verdrag*, en een *aanbeveling* voor een en hetzelfde stuk, aan te zien, is toch al te laat.

We willen dus den heer R. vooraf gelegenheid laten, om zich op dit punt te herstellen, het nog eens kalme na te zien, en dan met het stuk, dat hij bedoelt, terug te komen. Hij zal dan misschien ook wel gelooven dat wij hem deze les niet geven zonder enige taakkennis.

Voor onze lezers was nog een proefje, dat mis schien ook nog nuttig kan zijn voor degenen, die ter wille van den naam Christelijke gereformeerde kerk tegenover de gereformeerde kerken meenen te moeten gaan staan. Daar zijn er toch onder hen, die nog wel uit de historie der vaders leeren willen.

We willen daarbij ten gerieve van den heer R., die nu *deur* 1612 zijn sterke schijfje te zoeken, dus tot op het jaar 1607 teruggaan. 1) Dan zal men zien, dat de naam Christelijke gereformeerde kerk, die op zijn zelf onschuldig kon zijn, en zeker door een gereformeerde menschen zonder opzet gebruikt kan worden, gelijk latere schrijvers dat dan ook wel eens doen in de 16e en 17de eeuw vooral gevonden wordt bij hem, die tegenover de gereformeerde kerken woelden. De oorsprong zal bij de Jacobieten van Duitland te Utrecht te zoeken zijn. En in de dagen en in den kring van Uytenboogaert, Arminius, Gildenhamerel en bij de overheden, de politicien, had die naam de voorkeur.

En die naamgeving was bij hen niet onschuldig. Het was het *libertinisme*, het *arminianisme*, de *laagheid*, zoodat Trigland het noemde die deren naam »Christelijk gereformeerd» tegenover het »gereformeerde» onzer vaders kieren deed.

In Mel 1607 had te 's Gravenhage het zoenagemaat conserius preparatorius plaats, een vergadering van mannen uit de onderscheidene provincien samengevoerd om een voorbereidend advies te geven over de samenkomst eener nationale synode. Ook Arminius en Uytenboogaert namen daaraan deel. Doch zij konden zich niet met het advies van Gomar, Boyerman en de anderen niet vereenigen. In den nacht tuschen twee vergaderingen haalden zij zoodat Helmichius in zijn rapport aan de N-Hollandsche synode meent, dat twee verschillende kerkpartijen tot hen gevoelen over en deze vier zielen nu een afzonderlijk advies tegenover dat van Gomar en de zijnen.

En die in dat stuk door Jacobus Arminius, Johannes Uytenboogaert en hunne twee Utrechtse volgelingen geteekend, spreken zij uit, dat zij dit hun advies afzonderlijk geven wten dienste van de Christelijke gereformeerde kerk», terwijl Gomar en de zijnen in hunne stukken slechts van de *kerken* of de *gereformeerde kerken* spreken.

En als de heeren Arminius en Uytenboogaert, om de ontroering, die over hun afwijking van de broeders ontstond, straks zich bij request aan de Staten van Holland gaan verdedigen, dan schrijven zij *an* hunne »gedachten noot zijn gevoelt en ook tegenwoordig nog niet waren, enige uitspraak van iets strijdt tegen Gode Woord en den grond der zaligheid, die in de Christelijke gereformeerde kerken door hand en mond wordt in te voeren.» (Zie de stukken bij Trigland en Uytenboogaert).

De beschouwing die Arminius en Uytenboogaert van den *belijdenisband* hadden, zit mede in de keuze van dien naam.

Tegenover deze feiten zal men het bewijs moeten stellen dat de naam Christelijke gereformeerde kerk, die zoodat de heer R. opmerkte in 1612 en in de vroegere jaren reeds bestond, door de *verdelers* der gereformeerde kerken gedaan werd, gelijk wij bewezen, dat die naam bij de hervormde en politieke beïjders der kerken de voorkeur had.

En zoolang de heer R. of de zijnen tegenover onze historische gronden geen betere sticht mist hij alle recht om te zeggen: men had *veilig* tot 1613 kunnen temg gaan.

Neen. Men doet *veilig* met bij *de synode van Dordrecht* 1618/19 te blijven, en daarvan uit te gaan. Het terein den jaren, die daaraan voorafgingen, is *onveilig*.

En we hebben dat aangevoerd door te wijzen op het arminianische karakter van het stuk, waarop de heer R. zich voor den naam Christelijke gereformeerde kerk beriep.

Onveilig is ook bepaalt het geschem met den naam »Christelijke gereformeerde kerk».

1) Onder de *kerkelijke* stukken, die hier beteekenis hebben, als door de kerken *selven* vastgesteld is de remonstrantsche kerkdoed van 1612 het eenigste, dat den naam Christelijke gereformeerde kerk kiet.

»Christelijke gereformeerde kerk», zoodat wij dat in het begin der 17de eeuw ontmoeten.

Het was Uytenboogaert om dien naam te doen voor een kerkgenootschap *waarin de hand der confesie in naam van het Christendom was ingesloten*.

Dat het hem niet dien naam voor zijn kerktidee in de Utrechtse kerke van 1612 ernst was blijkt uit wat hij daarvan zelf in zijn geschiedboek zegt (bl. 397). Hij zegt van die kerke: »En wanneer men de »Stichtse kerken niet hadde gezocht te beroeren »vanden tot een voorbeeld, om te toonen, hoe *lichtelijk* »en *stichtelijk* men in de Christelijke gereformeerde kerk eenheid betrachten kan latende een ieder *erf* »om te laten naar zijn gevoel, zonder uanhanderen »te lasten en uit te stehen, behoudende de eenheid »in de fundamenteen noodig ter zaligheid.»

Het spoor, waarop het vlaggeje van dien naam in de eerste jaren der 17de eeuw staat is een *onveilig* spoor.

Onze vaders hebben dat goed bekeken. Zij hebben heel den toelag van 1612 gezet en schrijven dan ook vóór de acta der Dordtsche Synode over heel die richting, die in 1612 onder den naam Christelijke gereformeerde kerk zocht weg te schuilen, het volgende:

»In de provincie van Utrecht scheen door nalatigheid der predikanten, de kerkelijke orde vervallen te zijn; onder schijf van welke op te richten, Uytenboogaert eenige remonstrantsche predikanten, en ander derze Jacobus Taurinus, een oprichter en »vreed menschen, in de kerken ingevoerd heeft, dewelke »daarna zeer naartig en vlijtig zijn geweest dat niet »alleenlijk in die stad, maar in die gansche provincie, »overal waar zij konden, de gezonde predikanten verdriven, en in hunne plaats remonstrantsche gesteld zijnde, de leer der remonstranten alleen openlijk plaats »gafte gegrepen. En opdat zij hunne zake in die »provincie zouden bevestigen, zoo hebben zij een nieuw »formulier van kerkordening beramsd, dewelke eerst »van de synode in dewelke Uytenboogaert predikt, »en den Haag versleed, daarna ook van de R. M. »Heeren Staten der zelve provincie geapprobeerd »wierd. In de artikelen 4 en 5 cap. 2 wordt de verdraagsaamheid der gevoelens der Remonstranten, »die zij in Holland zoo zeer dreeven publiekelijk bevestigd; alwaar ook de leer der *gereformeerde kerken* »van ter zijde en hatelijk geblameerd werd. Voorts »vindt men zeer vele nieuwigheden aangaande de kerkelijke regering in de kerkelijke oordeelen, zoodat daaruit »aan te zien is, dat deze lieden anders niets voor hadden, »dan allen niet alleedijk in de leer, maar ook in de »orde en regering der kerke te veranderen en te vernieuwen.»

Het zal ons verheugen, zoo het *Wikkertje* met of zonder de heer R. deze opmerkingen nu ook overneemt. We willen de bevestiging, die de heer R. ons aandeeld gaarne ter zijde stellen. Is ons om de *zaak* te doen. En het eerste, dat over dien naam Christelijke gereformeerde kerk, waarvoor het *Wikkertje* het immers opneemt.

Wij wenschen in dezen, zoo mogelijk, verslagen te worden. Tot heden toe echter gaf het *Wikkertje* nog niets. En dat blad heeft er toch het grootste belang bij, ons te weerleggen, als wij beweren:

de naam Christelijke gereformeerde kerk mag niet boven dien van *gereformeerde kerken* gesteld worden; omdat die naam *niet* bij de Dordtsche heiden van 1618 maar bij de libertijnische, arminianische en politieke geesten vóór 1618 tegenover den belijdenisband de voorkeur had.

De eer van het standpunt van het *Wikkertje* ticht weerlegging van deze onze bewering.

En wordt die weerlegging niet gegeven dan is ook daarmee weer het pad, dat de heeren D. D. van Lingen — Wisse wijlen als *onveilig* getoekend voor allen, die het spoor der gereformeerde vaders wenschen te wandelen.

Ook dit laatste is niet te sterk gesproken. Wat het *Wikkertje* uit de historie opdiept, verraadt volstrekt onbekendheid met den historischen achtergrond.

In de *Friesche Kerkhede* komt Ds. Wagenaar terug op een woord van G., dat hij ten onrechte aan Ds. Gunning van Oosthem had toegeschreven.

Doch hij doet meer.

Hij voegt er een hartelijke ontboezeming aan toe, die ons uit het hart geschreven is.

Ik kan mij voorstellen, dat deze aanval Ds. Gunning onaangenaam heeft getroffen, doch waerdeere hij er in de trekking van het broederhand dat het maar niet op kan van mannen als Ds. G., dat ze in hunne o. i. onhoudbare en *zandige* positie als voorzitters van de afdeelingbesturen van het Genootschap en onder geschikten van de Synodale Hierarchie, volhardend, ook waar hun deze positie telkens dwong tegen hun geestesverwanten en broeders zich te scharen aan de zijde der bitterste vervolgers.

Wij kunnen onze gereformeerde collega's in 't genootschap niet ongemoeid laten, maar blijven trachten hun in de conscientie te grijpen, dat ze toch mochten opvallen, en komen waar zij behooren.

De *kerkelijke* predikanten kunnen wij in gulheid ontmoeten: hun positie is ons »erklaarbaar. Zij kunnen niet arbeiden in de Geref. Kerken en zouden te veel armoede lijden in vrije gemeenten. Daarom is hun de »volkskerk» met haar massa's en — trocenten een onwaardeerbare lichteit tot evangelisatie en menigeen hunner heeft, intredende in een moderne gemeente zeer veel goeds gewrocht. Daarom zal ook hunne zijds de haterheid tegen ons weldra wegvallen en zal men Dr. Bronsveld alleen laten staan.

Doch de gereformeerde predikanten in de Herv. Kerk, ik bedoel de heerlijke predikers, die niet arminianisch zijn maar werkelijk onze *belijdenis* van eene waarheid, die naar de godzaligheid is, den volke verkondigen, die broeders staan zoo dicht bij ons en toch tegenover ons, dat wij *meten* oorsaken ons elkaars te overtuigen, wij kunnen elkaars niet voorbijgaan met een beleefde groot uit de veriet, wij zijn te innig één!

Niet broeder Gunning deze »confidentie», die immers ook uit zijn hart is geschreven, aan tot waar deering van de ook in de *Friesche Kerkhede* herhaaldelijk op hem gerichte pijlen; versta hij de bedoeeling en mocht ik verzeerd ingelicht, *onwettig* hebben gewond, dan vraag ik daarvoor vergeving.

Och, breng de Heere nog eenmaal al het gereformeerde volk met al zijn predikanten, die genade ontvingen om naar het hart van Jeruzalem te spreken, samen op het terrein der vijf Gereformeerde Kerken.

Waar de Geest der Eeuw zoo schrikkelijk werkt in de kinderen der ongehoozardheid, o, breng God daar al Zijn knechten samen, om door één krachtig kerkelijk leven elkaars te sterken en gezamenlijk te strijden tot behoud ook van een zinkend vaderland.

Zoo is het.

De Gereformeerden in het Genootschap staan en handelen tegen hun eigen beginsel en hun eigen belijdenis; en daarom mogen wij niet afdalen van den broederdienst, om hen telkens weer aan dat beginsel en aan die belijdenis